

Almen 6, Jönköping

Antikvarisk dokumentation inför
rivning och återuppbyggnad

*Jönköpings stad i Jönköpings kommun,
Jönköpings län*

Almen 6, Jönköping

Antikvarisk dokumentation inför rivning och återuppbyggnad

Jönköpings stad i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Fastigheten och byggnaderna mot Smedjegatan	7
Dokumentationsmetod	8
Byggnadsbeskrivning.....	9
Smedjegatan 11, exteriör.....	9
Smedjegatan 11, interiör.....	13
Bottenvåningen	13
Övervåningen.....	15
Smedjegatan 13, exteriör.....	24
Smedjegatan 13, interiör.....	25
Bottenvåningen	25
Övervåningen.....	27
Byggnadernas vindar	32
Bebyggelsehistorisk analys.....	33
Byggnadskroppar och -volym.....	33
Fasadpanel m.m.....	35
Rumsindelning.....	36
Körportens ytskikt	36
Sammanfattning.....	38
Administrativa uppgifter.....	38
Referenser.....	38
Tryckta källor och litteratur.....	38
Arkiv.....	38

Bilagor

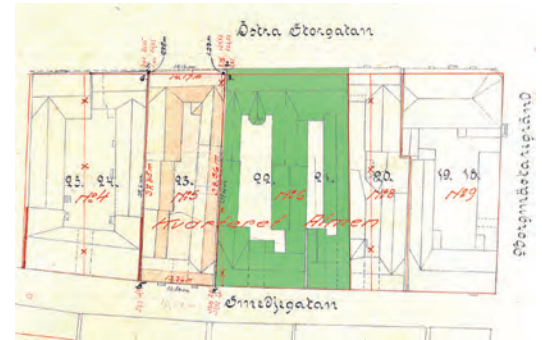
Bilaga 1. Dendrokronologisk undersökning.

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Inför rivningen av träbebyggelsen på Almen 6 i Jönköping har fastighetens ägare Fastighets AB Eric Ekblad uppdragit åt Jönköpings läns museum att utföra en byggnadsantikvarisk dokumentation av denna bebyggelse. Föreliggande rapport sammanfattar denna dokumentation, som utförts av antikvarie Anders Franzén under vinterhalvåret 2013/14.

Bakgrund

Fastigheten Almen 6 i Jönköping ägs av Fastighets AB Eric Ekblad. Fastigheten är bebyggd med en tegelbyggnad från omkring 1930 mot Östra Storgatan samt två träbyggnader mot Smedjegatan. Inför en planerad restaurering och ombyggnad av bebyggelsen lät fastighetsägaren Jönköpings läns museum utföra en byggnadsantikvarisk förundersökning av träbebyggelsen.

Undersökningens syfte var att klargöra byggnadernas historia och konkretisera de kulturhistoriska värdena. Förundersökningen utfördes av Jönköpings läns museum genom 1:e antikvarie Bo E Karlson och baserades i första hand på arkivgenomgångar. En

Smedjegatan med de nu aktuella byggnaderna i bildens mitt. Foto från 1908.

Större delen av timmerväggen mot grannhuset i öster hade rivits och ersatts med en regelverksvägg. Detta bidrog till svårigheterna att lyfta byggnadens stomme.

De båda byggnaderna på nedre plan hade ursprungligen bestått av närmre tio rumsenheter. Under 1900-talet hade mellanväggarna vid flera tillfällen sågats upp för att skapa en öppnare planlösning i butikslokalerna. Detta hade också gjort timmerstommen instabil.

mycket översiktlig rumsbeskrivning utfördes parallellt av White arkitekter genom antikvarie Åsa Hallén.

Genomförandet av restaurerings- och ombyggnadsplanerna avstannade, men aktualiserades åter omkring 2013. Med förundersökningen som utgångspunkt påbörjades projekteringen. Ett tydligt problemkomplex var det att byggnadens grundläggning var dålig. Dåliga grundläggningsförhållanden, bristfälligt utförd tidigare grundläggning samt ett otal om- och tillbyggnader med sekundära håltagningar i timmerstommen medförde att en lyftning och stabilisering av stommen bedömdes vara nödvändig. För att klargöra förutsättningarna anlätades Timmerblock AB i Ljusdal. Timmerblock AB är ett byggföretag som är specialiserat på timmerkonstruktioner.

För att kartlägga timmerstommens status rensades alla väggar invändigt från beklädnader och tapeter. Den följande analysen av stommen medförde att Timmerblock AB bedömde att en lyftning av stommen inte skulle låta sig göras. Den var alltför rötskadad och södersågad. En stor överraskning var att hela timmergaveln mot angränsande tomt i öster var borttagen och ersatt av en regelverksstomme klädd med eternitplattor. Detta ingrepp hade skett när grannhuset uppfördes.

Mot bakgrund av den uppkomna situationen kom byggherren i samråd med arkitekt och antikvarie fram till att i stället välja alternativet att ersätta den befintliga stommen med en ny i nutida teknik, men att i allt väsentligt bevara exteriörens ytskikt. Även interiörens äldre inredning skulle bevaras i flera avseenden, med särskilt hög antikvarisk ambition beträffande ett rum per lägenhet.

Samtidigt uppdrog byggherren åt länsmuseum att utföra en fördjupad dokumentation i samband med rivningen för att komplettera den redan genomförda förundersökningens resultat. Parallellt med denna fördjupning lät fastighetens ägare utföra en färgarkeologisk undersökning. Denna undersökning utfördes av konservatorer från länsmuseum och resultaten har redovisats i en särskild rapport (Ekre 2013). Efter ett förslag från antikvarien lät byggherren utföra en dendrokronologisk analys av delar av timmerstommen. Analysen gjordes 2014 av Kvartärgeologiska avdelningen vid Lunds universitet genom laboratorieföreståndare Hans Linderson.

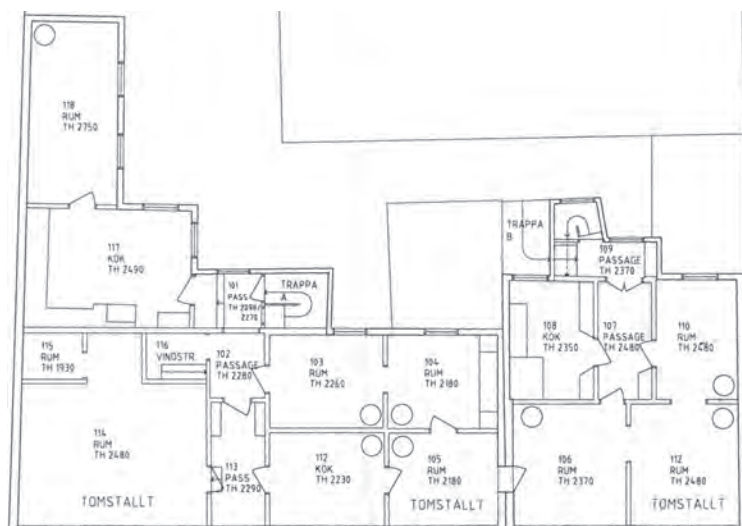
Dokumentationsarbetena i samband med rivningen företogs på plats under senhösten 2013. Arbetet utfördes av antikvarie Anders Franzén, Jönköpings läns museum. Kontinuerligt samråd skedde med den rivningsansvarige, byggmästare Rune Pålsson. Föreliggande rapport sammanfattar vad som framkom vid demonteringen.

Fastigheten och byggnaderna mot Smedjegatan

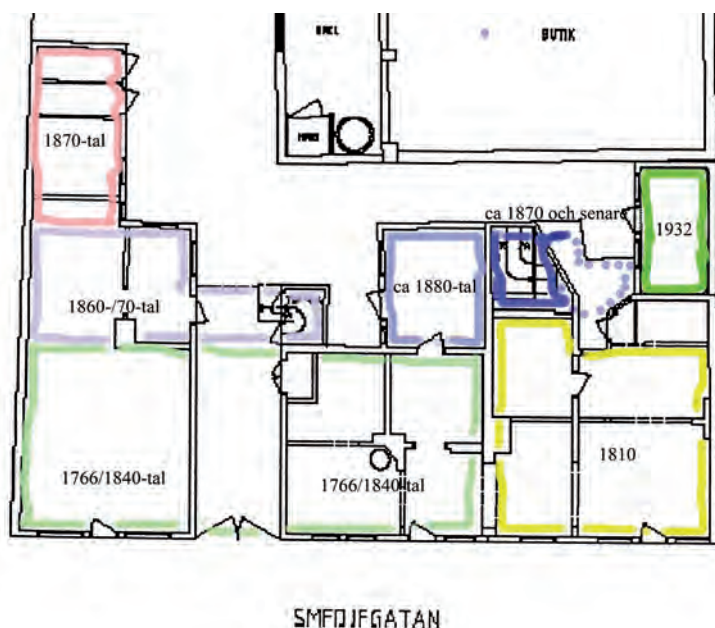
Fastigheten Almen 6 med adresserna Smedjegatan 11 och 13 har tidigare utgjort två fastigheter. Det finns således två byggnadskroppar utefter Smedjegatan trots att de i dag är belägna på samma fastighet, se illustration nedan.

Fastighetens yttre begränsningar kan spåras ända ner till slutet av 1600-talet och efter att de två gårdarna haft gemensam ägare sedan 1870-talets slut läggs de samman till en fastighet år 1911.

Gatuhuset vid Smedjegatan 11 var inför undersökningen inte säkert daterad. Med hjälp av äldre kartor och brandförsäkringshandlingar kan byggnadshistorien klargöras i flera avseenden. Byggnaden brandförsäkrades första gången 1795. Hela fastighetens

Den nuvarande övervåningen på Almen 6. 2/3 av tomten som ligger till vänster utgör Smedjegatan 11 och 1/3 till höger är Smedjegatan 13.

Den nuvarande bottenvåningen på Almen 6. 2/3 av tomten som ligger till vänster utgör Smedjegatan 11 och 1/3 till höger är Smedjegatan 13. Den första undersökningen som främst baserades på arkivaliska uppgifter kunde i hög grad datera de olika byggnadsvolymer.

byggnadsbestånd beskrivs då och utefter Smedjegatan anges att byggnaden hade två våningar och en körport. Försäkringen anger att byggnaden uppförts 1766 av timmer. I bottenvåningen fanns – förutom körporten – ett stall och diverse förrådsrum. På övervåningen fanns tre foderrum.

En brandförsäkring från 1845 anger att gatuhuset mot Smedjegatan 11 genomgått en större ombyggnad och det har bedömts som möjligt att det är 1766 års byggnad som då förändrats. Utan tvivel tillkom fasadpanelen, portarna och hörnpilastrarna vid denna ombyggnad, kanske även de befintliga fönsteromfattningarna.

Gatuhuset vid Smedjegatan 13 ingick i början av 1800-talet i en utpräglad hantverksgård. Enligt uppgifter i brandförsäkringshandlingar uppfördes gatuhuset 1810, men flera förändringar skedde under 1800-talet. En stor ombyggnad företogs på 1870-talet då gatuhuset och en gårdsflygel utefter den östra tomtgränsen moderniserades. Arbetena innebar även att gatuhuset höjdes något.

Ovanstående slutsatser om byggnadernas historia gjordes på arkivaliska grunder i ett tidigt skede. Genom den nu genomförda dokumentationen och dendrokronologiska dateringen har byggnadernas historia kunnat kompletteras. Detta redovisas i det avslutande avsnittet.

Dokumentationsmetod

Inför rivningen dokumenterades de två aktuella byggnaderna ut- och invändigt. Kompletterande dokumentation genomfördes även under själva demonteringsskedet när äldre ytskikt, stomme m.m. gjordes tillgängliga.

Varje rum fotograferades översiktligt och i detalj. Frilagda skikt – exempelvis äldre tapetlager – fotograferades också. Vid sidan om fotodokumentationen gjordes beskrivningar av rummets beskaffenhet samtidigt som kulturhistoriskt intressanta iakttagelser noterades. Varje rum analyserades och beskrevs separat nedan.

Exteriört företogs en översiktlig fotodokumentation av fasaderna samt detaljfotografering. Syftet var både att dokumentera kulturhistoriska iakttagelser och att skapa ett ändamålsenligt underlag inför återuppbyggnaden när fasaddetaljer skall återställas.

Fotograferingen, som omfattar drygt 800 exponeringar, gjordes i färg med digitalkamera. Bestämning av kulörer på målerier, tapeter m.m. gjordes utifrån NCS-systemet.

Vid rivningen överenskomms att entreprenören skulle säga ut ett antal snitt av de två byggnadernas timmerstommar mot söder. Detta för att möjliggöra en dendrokronologisk datering av stommarna i framtiden. Prov togs från tre ställen med snitt från 2-4 timmerstockar per provställe. Antikvarien undersökte de praktiska förutsättningarna för en dendrokronologisk datering.

Vid identifieringen av måleriets kulörer användes en NCS-sticka.

Byggnadsbeskrivning

Föreliggande dokumentation berör den äldre träbebyggelsen på fastigheten. Bebyggelsen kan delas upp i två huvudvolym, den västra vid Smedjegatan 11 och den östra vid Smedjegatan 13.

Smedjegatan 11, exteriör

Den västra delen av träbebyggelsen består av en huvudlänga utefter Smedjegatan och i vinkel mot denna finns en smalare länga utefter delar av den västra tomtgränsen. Strax öster om körportens mynning på gården finns en mindre tillbyggnad.

Gatulängan är uppförd av timmer i två våningar med en körport genom bottenvåningen. Fasaden är klädd med locklistpanel där locklisterna är tämligen breda samt profilerade. Bredden på de bakre brädorna varierar mellan 170 och 230 mm. Pilastrarna är ca 320 mm breda. Portalens pilastrar är ca 245 mm breda. Hela panelen är handhyvlat och målad, senast i gul kulör.

Fasaden mot gatan har tvåluftsfönster utan spröjsning i övervåningen. Fönsterbågarna är vitmålade. Fönstren är försedda med profilerade foder, som målats vita. I bottenvåningen finns stora skyltfönster av trä som målats vita.

Gatufasaden är vidare försedd med portar till körporten till gården. Portarna har en stomme av stående brädor och en beklädnad av spontpanel. Portarna omges av en klassicistisk portal med pilastrar på sidorna och ett överstycke med triglyfer och profiler. Portarna är målade i mörkbrun kulör och portalen är målad i vitt.

Hela fasaden mot gatan bedöms vara från omkring 1840, fränsett fönsterbågarna som bedöms vara från sekelskiftet 1900, skyltfönstren och butiksdörrarna som är sentida och portarnas ytbeklädnad är också sentida.

Gårdsfasaderna är också klädda med locklistpanel, även om dess format varierar i någon mån. Flera fönster på gårdsfasaden har

Smedjegatan 11, västra gatufasaden. Bland fasaddelarna är panelen, hörnpilastern och takgesimsen från omkring 1840. Övervåningens fönster tycks vara från omkring 1900.

Smedjegatan 11, detalj av portalomfattningen. Omfattningen tycks vara oförändrad sedan tillkomsten omkring 1840.

Smedjegatan 11, bakgården. I fonden syns gatulängan och till höger gårdsflygelns olika volymer. Den kullerstensbelagda gårdsplanen bidrar mycket till den ålderdomliga karaktären.

Smedjegatan 11, timmerfasaden mot gatan. Hela byggnadens timmerstomme har spår av röd slamfärg, men vid knutarna är den starkare. Hela timmerfasaden har varit opanelad från början och rödfärgad. Antagligen har man efterhand spikat på brädor för att skydda endast knutarnas ändträ. Därför har rödfärgen bevarats bättre här i skydd av dessa brädor. Slutligen har dessa brädor tagits bort och hela fasaden panelats.

Smedjegatan 11, övervåningens fönster. De befintliga fönstren är inte ursprungliga, utan från omkring 1900. Vid en jämförelse mellan fönsterhålet i timret och fönsterkarmen tycks de tidigare fönstren varit något bredare och något lägre.

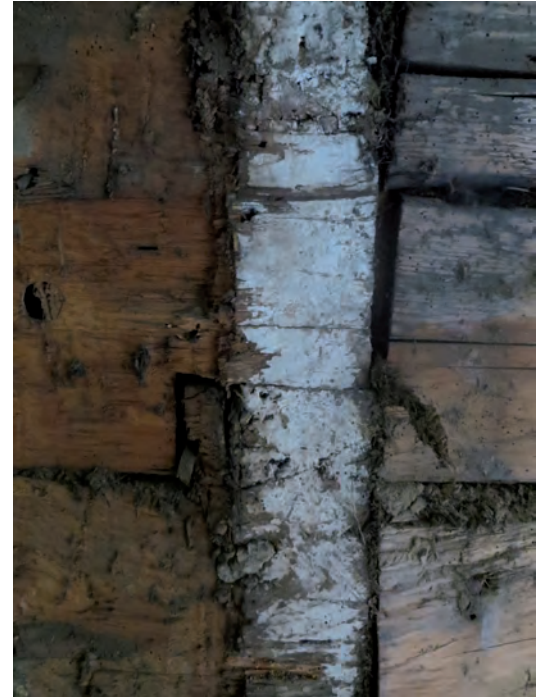
Smedjegatan 11, detalj av timmerstommen mot gatan. Timmerstommen var rödfärgad och visar hur fasaden såg ut inför panelningen omkring 1840. Eftersom rödfärgsspåren inte var helt homogena kan man anta att fasaden kanske varit försedd med skyltar eller liknande som bidragit till rödfärgens olika schatteringar.

Smedjegatan 11, övervåningens fönster mot gatan. Här kan man ana att fönstren som fanns före de befintliga var något lägre eftersom den stående stolpen som stabiliserar timret är något kortare än fönstrets höjd. Här ser man också fönsterbågens pressade hörnbeslag som torde datera den till omkring 1900.

Smedjegatan 11, körporten. Körportens västra vägg hade spår av ett igensatt dörrhål in till den stora lokalen där. Man kan ana ett borrarhål i dörrhålets övre vänstra hörn, vilket tyder på att öppningen tagits upp sekundärt - man har borrar ett hål i väggen och sedan sågat ut öppningen från detta. Bilden till höger visar knutraden i denna bilds mitt.

Smedjegatan 11, körporten. I körporten finns en hörnknut som ursprungligen varit byggnadens avslutning mot norr. På knuten fanns spår av vitaktig porös färg, närmast slam- eller limfärg. Detta kan möjligen vara ett exempel på en byggnad med vita knutar. Den vita färgen har skyddats av panelen som tillkom omkring 1840.

Till vänster: Smedjegatan 11, körporten. Den sekundärt upptagna och nu igensatta dörröppningen med borrarhål för upptagningen.

Ovan: Smedjegatan 11, körporten. I körportens östra vägg upptäcktes en igensatt dörröppning.

Smedjegatan 11, gårdsfasad. Här har panelen börjat demonteras på gårdslängan utefter den västra tomtgränsen. Timret har aldrig varit rödfärgat.

Smedjegatan 11, körporten. I körporten finns en gulaktig färg bakom den nu rivna panelen. Detta tyder på att körporten och kanske hela byggnaden varit gulmålad inför panelningen omkring 1840. Gulfärgen tycks vara en slamfärg. I färgskiktet finns ett parti nära portarna (se ovan) som inte är målat som övriga ytor. Vad som gjort att detta parti inte målats är oklart.

samma format som de mot gatan, men är försedda med spröjsar och uppenbarligen äldre. På den västra flygeln är fönstren av tvåluftstyp med två horisontella spröjsar i varje båg.

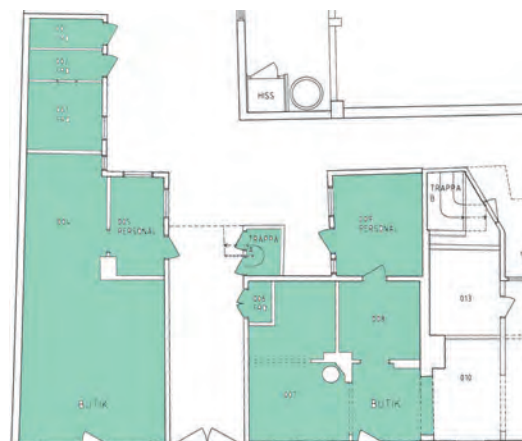
Portgången har väggar av locklistpanel och innertaket är klätt med slät, handhyvlat panel som målats vit. Portgångens väggar har gul locklistpanel. Marken i körporten är belagd med kullersten och betongmarkplattor.

Byggnaden har ett sadeltak med avvalmade gavelspetsar belagt med tegelimiterande svart plåt. Vid gårdsflygelnsnock finns en plåtinklädd skorsten.

Smedjegatan 11, interiör

Bottenvåningen

Mot bakgrund av att bottenvåningen är mer förändrad och mer utsatt för ingrepp och håltagningar görs en generell beskrivning av byggnadens nedre plan i motsats till övervåningen som är mer välbevarad.

Smedjegatan 11, bottenvåningen, grönmärkerad.

Smedjegatan 11, bottenvåningen. Den yttre lokalen väster om körporten har alltid varit en rumshenhet. Skyltfönster fanns här redan åtminstone 1908, men dessa förstörades något 1931. Kanske har upptagandet av skyltfönstren, höjningen av bjälklagen i denna byggnadsdel och bytet av fönsterbågar i övervåningen ett samband och genomfördes omkring 1900.

Bottenvåningen kan delas upp i två delar som särskiljs av körporten genom byggnaden.

Den västra delen består av en butikslokal med mindre förråd i norr. Butikslokalens volym har ändrats på flera sätt genom åren. Takhöjd har höjts väsentligt genom att bjälklaget har flyttats upp ett par decimeter. Detta kan man se genom de mot körporten och grannhuset avsågade takbjälkarna. När dessa sågats av har konstruktionen försvagats vilket eventuellt medfört att man kompletterat med de två följare som förstärker timmerväggen mot körporten. Samma vägg har också försvagats genom den sekundärt upptagna, men nu igensatta dörröppning som funnits mot körporten.

Den stora, yttre butikslokalen har haft en hel timmervägg i höjd med väggen till rum 105. Denna har sågats av sekundärt och öppnat rummet mot norr.

Rummets volym har inte bara ökat genom takhöjningen. Även golvet har tidigare legat på en lägre nivå. Detta visar sig genom att det finns en golvlist under den nuvarande golvytan, utefter den västra timmerväggen.

Timmerväggen mellan rum 004 och 005 och rum 005:s östra vägg har en stötfog där de möter timmerväggen mot söder. Detta innebär troligen att alla delar av byggnaden norr om den yttre butikslokalens norra vägg är sekundära.

Väggen mellan rum 003 och 004 är sekundär och strax söder om

Smedjegatan 11, bottenvåningen. Båda dessa bilder visar de avsågade bjälkarna från ett tidigare, lägre bjälklag och den nya taknivån.

Smedjegatan 11, väggen mot den västra granntomten. Den övre av dessa bilder visar den borttagna väggens knutar mot ytterväggens timmer. Följaren till vänster har stadgat upp väggen efter väggborttagningen. Den nedre bilden visar en golvsöckel i ett läge under den nuvarande golvnivån.

den har det ursprungligen funnits en timmervägg, som ursprungligen avslutat denna byggnadsdel mot norr.

Byggnadens östra del, öster om körporten har i äldre tid varit indelad i fyra rum och i efterhand kompletterats med delar mot bakgården. Rum 007:s södra del har haft en nu igensatt dörr mot körporten. Rum 007:s norra del tycks ha haft ett fönster mot körporten, vilket i efterhand ersatts med en dörr.

Bräddväggen mellan rum 007:s och 008:s norra delar är sekundär. Rum 009 har tidigare avdelats i två hälften med en timmervägg i öst-västlig riktning.

Smedjegatan 11, väggen mot den västra granntomten. Här visas hur större delen av en timmervägg tagits bort för att åstadkomma mer öppna butikslokaler. I timmerväggen finns en igensatt öppning med oklar funktion.

Övervåningen

Rum nr. 101

Golv: plastmatta

Golvlister: låga med hyvlad kant

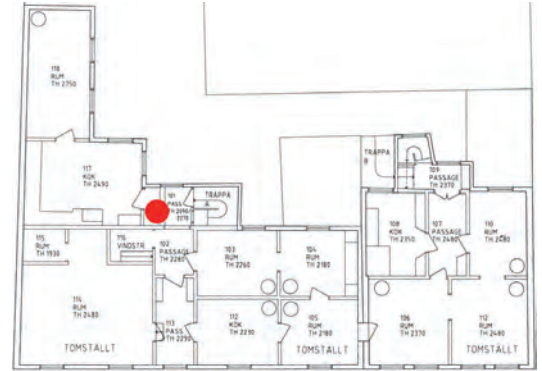
Dörrar och foder: glasad dörr mot trapphus

Fönster och foder: tvåluftsfönster med fångprofilerat foder

Innertak med taklist: pärlspontpanel

Väggar (stomme och ytskikt): pärlspont

Kulturhistoriska iakttagelser: innertaket är välvt för att ta upp yttertaketets sneda del i norr.

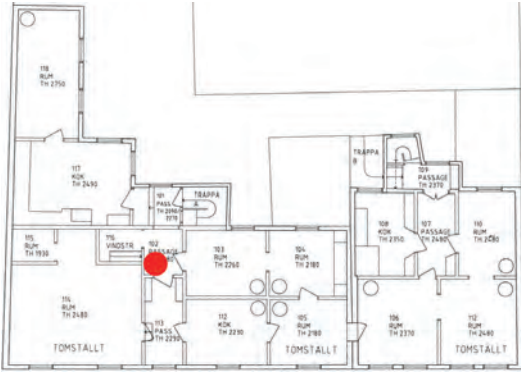
Smedjegatan 11, rum 101. Öppningen mot trappnedgången är försedd med en diagonalspröjsad dörr.

Ovan: Smedjegatan 11, rum 101. Öppningen mot trappnedgången. Smedjegatan 11, rum 101.

Nedan: Öppningen mot rum 117.

Rum nr. 102

Golv: plastmatta

Golvlister: höga med kantprofil

Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar, foder med flera profiler (ytterst, innerst, emellan)

Fönster och foder: saknas

Innertak med taklist: pappspänt

Väggar (stomme och ytsikt): timmer

Kulturhistoriska iakttagelser: Väggarna har flera tapetskikt. Närmast timret har väggen en horisontell linje. Över denna finns en stänkmålning på papper. Grundfärgen (limfärg) är gulvit (NCS S 0505-Y20R) med stänk i grått och rött. Nedtill finns en slätmålning i gråvitt (NCS S 1002-B).

På detta skikt finns nytt pappersskikt med högkvalitativ marmoreringsskikt i grått med bakgrundsfärg i ljusgrått (NCS S 1502-B). Denna täcker hela väggytan.

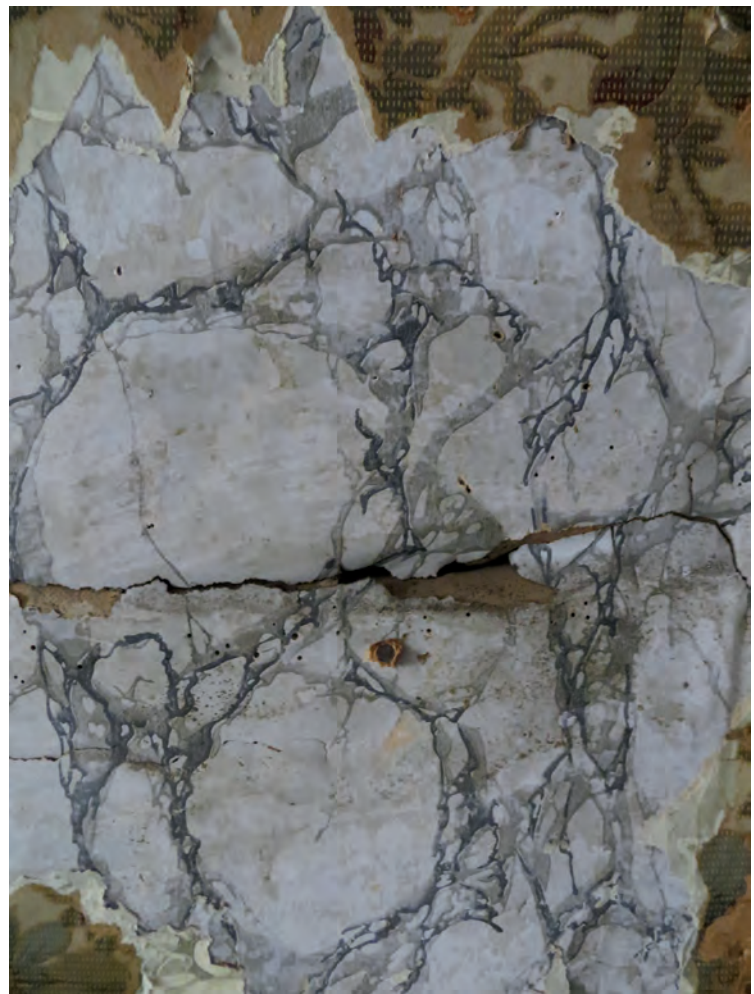
Ytterst finns en tryckt blommig tapet i bruna kulörer.

Smedjegatan 11, rum 102. Öppningen mot rum 101, tamburen.

Smedjegatan 11, rum 102. Detalj av stänkmålning.

Smedjegatan 11, rum 102. Detalj av den högkvalitativa marmoreringen.

Rum nr. 103

Golv: smala spontade brädor

Golvlister: höga med kantprofil

Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar, foder med centrerad profil

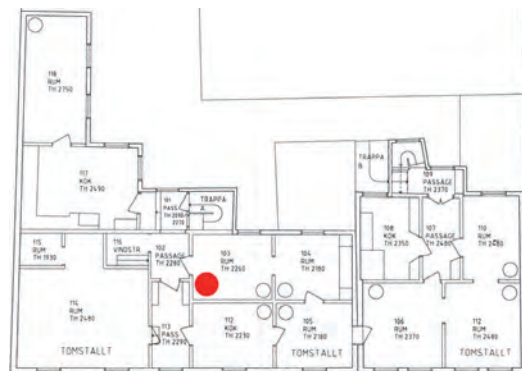
Fönster och foder: tvålufts-fönster med en spröjs i varje båge, foder med centrerad profil

Innertak med taklist: pappspänning.

Vägg (stomme och ytskikt): timmer, inga förändringar utom att fönstret tidigare suttit mer mot väster

Kulturhistoriska iakttagelser: fönstret har flyttats österut när trapphuset uppfördes. I rummets nordvästra hörn finns en diagonal skarv i golvbrädorna. Även skarvar i golvsockel. Inga spår där efter eldstad. Eventuellt spår efter hörngarderob.

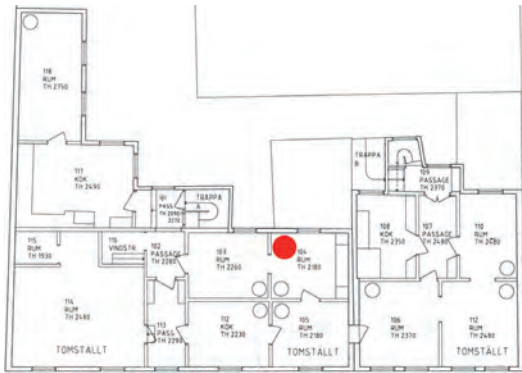
Närmast timret finns det ett skikt av papper klistrat på timret. I höjd med fönstrets underkant har det löpt en horisontell list av trä, som nu är borttagen. Över listen har väggen varit målad med stänkmålning. Baskulören har varit röd (NCS 3030-Y80R) och stänken i vitt och svart. Under listen har väggen varit gråmålad (NCS 5502-B).

Smedjegatan 11, rum 103. Väggen vid det nordvästra hörnet med spår efter en borttagen, fast garderob/skafferi.

Smedjegatan 11, rum 103.
Ovan: detalj av stänkmålningen som var synnerligen nedsmutsad.
Till vänster: Rummets kakelugn.

Smedjegatan 11, rum 104. Detalj av väggmålning i garderobsskåp med rosa stänkmålning. I hörnet syns sekundära, blåa tapetrester.

Rum nr. 104

Golv: smala spontade brädor

Golvlister: höga med kantprofil

Dörrar och foder: demonterade

Fönster och foder: tvåluftsfönster med en spröjs i varje båge, foder med centrerad profil

Innertak med taklist: pappspänt samt breda vitlimmade brädor

Vägg (stomme och ytskikt): timmer

Smedjegatan 11, rum 104. Översikt med de inbyggda garderobsskåpen. Avgränsningen till höger beror på att en kalkelugn och murstock demonterats och ett schakt har bildats.

Kulturhistoriska iakttagelser: i princip inga förändringar, skåpsinredning skapad för sovrum.

Skåpsinredningen kan ha tillkommit ett par decennier in på 1900-talet. Äldre väggskikt kan man studera i en av de inbyggda garderoberna.

Som understa skikt närmast timret finns papper som klistrats på timret. Pappret är i ark, inte i våder. Väggen har delats in med en horisontell, borttagen list i höjd med fönstrets underkant. Över denna har väggen målats med limfärg i rosaröd (NCS S 1015-R eller 2020-R) kulör och försett med rosa, något mörkare stänk. Under listen har ytan varit målad i ljusgrå (NCS S 2502-B) kulör.

Synlig i garderoben finns en tryckt tapet i kraftig blå kulör och beiga blommor. Detta harmonierar med golvsockeln som är i beigevit kulör. Bakom denna tryckta tapet kan man skönja en slät målning i blekgul (NCS S 2020-Y10R) kulör.

Till vänster: Smedjegatan 11, rum 104. Genom att väggskikten i garderoben inte förändrats sedan detta byggdes kunde man få en uppfattning om hur rummet tidigare varit dekorerat. Vid något tillfälle, kanske på 1910-talet var tapeterna blåa och golvsockeln beige.

Rum nr. 105

Golv: smala spontade brädor

Golvlister: höga med kantprofil

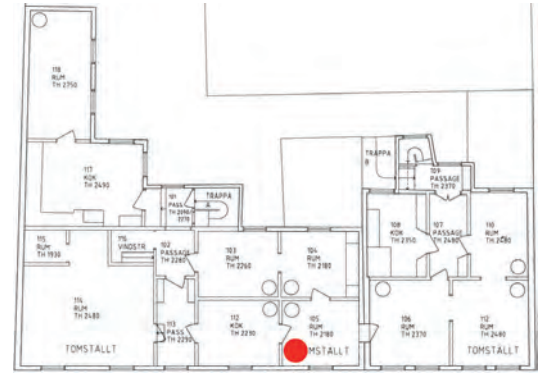
Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar, centrerad profil utom i sentida dörr mot öster

Fönster och foder: tvåluftsfönster utan spröjs, centrerad profil

Innertak med taklist: pappspänning samt breda spontade brädor som senast målats med grå limfärg

Väggar (stomme och ytskikt): timmer, inga förändringar

Kulturhistoriska iakttagelser: Inga spår på förändringar beträffande dörrar eller fönster finns, men en dörr mot öster sentida. Väggar underst försedda med målade papptapeter i en kulör, upptill mörkblått, NCS S 3020-B men nedsmutsad, nedtill svart NCS S 3010-B10G, men nedsmutsad.

Smedjegatan 11, rum 105. Ovan: Här har rummet rensats från tapeter och kakelugnen är borttagen.

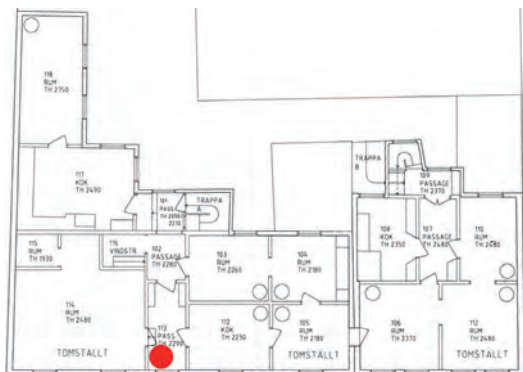
Nedan: Kakelugnen var förankrad med stålfästen vid golvnivån.

Smedjegatan 11, rum 105. Väggarnas slät målning kröns av en bård upptill.

Smedjegatan 11, rum 105. Kakelugnen från decennierna kring sekelskiftet 1900.

Rum nr. 113

Golv: breda spontade brädor

Golvlister: höga med kantprofil

Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar med foder med flera profiler (ytterst, innerst, emellan)

Fönster och foder: Tvåluftsfönster med profilerade foder med centrerad profil, underliggare med två fält

Innertak med taklist: breda vitlimmade brädor

Vägg (stomme och ytskikt): timmer

Kulturhistoriska iakttagelser: i nordost finns spår i vägg och i tak efter en trappa upp till vinden. Två gamla garderobsskåp.

Väggarna är klädda med tapeter i flera skikt. Underst finns papper i ark klistrade direkt på timret. Väggytan delas upp med en bortagen trälist (ca 50 mm bred) i höjd med fönstrets underkant. Över denna finns en yta målad med limfärg i rosavit (NCS S 0505-Y80R) kulör med röda (NCS S 2060-Y80R) stänk. Under listen har ytan varit slätmålad i gråsvart (NCS S 7502-B) kulör.

På detta skikt finns tidningspapper från 1861 klistrat på väggen. På tidningspappret fanns en handskriven lapp: "Spänt af John Nycander 25/5 1905. Målare... (oläsligt)". Nederst, bakom golvsockeln finns en stålplåt, troligen som skydd mot gnagare.

Smedjegatan 11, rum 113. Överst: Spår i tak och på vägg efter vindstrappa.

Nedan: Detalj av rosavit stänkmålning.

Nedan: Smedjegatan 11, rum 113. Detalj av vägg med gråsvart bröstning, golvsockel samt plåt bakom denna.

Rum nr. 114

Golv: breda kilsågade brädor

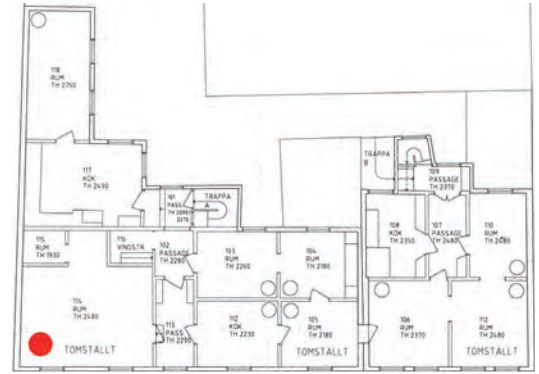
Golvlister: höga med kantprofil

Dörrar och foder: tredelad spegeldörr, foder med flera profiler (ytterst, innerst, emellan)

Fönster och foder: Tvåluftsfönster med profilerade foder med centrerad profil, underliggare med två fält

Innertak med taklist: smala spontade brädor utan ytbehandling, pappspänning

Väggar (stomme och ytskikt): timmer

Smedjegatan 11, rum 114. Översikt som visar spår efter borttagna timmerväggar.

Kulturhistoriska iakttagelser: Hela rummet har höjts upp varvid golvet höjts och även takets bjälklag, timret har spår efter borttagna väggar på alla håll utom mot norr där vägg saknas. Väggen mot norr har spår efter fönsteröppning. Kanske har det funnits en eldstad i det nuvarande rummets mitt, dvs i mötet mellan de timmerväggar som nu är borttagna.

Den sydöstra delen av rummet har ursprungligen varit en separat rumsenhet: Under yngre skikt av pappspänning med vit yta finns papper klistrat direkt på timret. Pappret är målat med limfärg i blodröd (NCS S 3030-Y80R eller 2030-Y80R) kulör. Ytan är kraftigt nedsmutsad och målningen har ursprungligen eventuellt varit ljusare. Möjligen har det här funnits en bröstningslist. Timret under fönstren är ilagat.

Den nordöstra delen av rummet har ursprungligen varit en separat rumsenhet: Ytterst sitter odaterade tidningsark och under detta, direkt på timret, finns en stormönstrad tryckt tapet i blått, rött och vitt.

Den sydvästra delen av rummet har ursprungligen varit en separat rumsenhet: Här är de äldre tapetlagren bortrivna, endast fragment återstår.

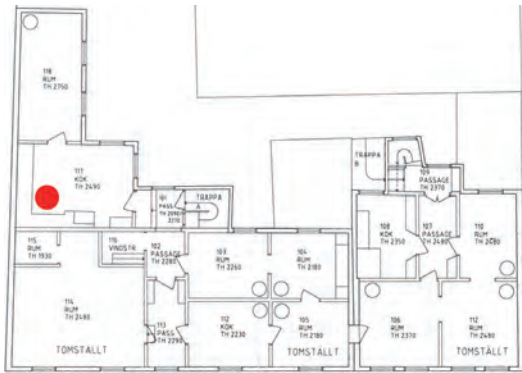
Den nordvästra delen av rummet har ursprungligen varit en separat rumsenhet: Här är de äldre tapetlagren bortrivna, endast fragment återstår.

Smedjegatan 11, rum 114. Överst: Spår i timmerväggen mot gatan efter rödaktig väggmålning och borttagen timmervägg.

Nedan: Väggen i fonden vetter mot granntomten i väster. Denna vägg har salats ut med småbrädor. Till höger syns en garderobsinbyggnad. Mot gatan finns ett litet snedtak, eftersom rummet höjts upp delvis till vindsnivån.

Rum nr. 117

Golv: plastmatta

Golvlister: lägre med kantprofil

Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar, blandade foder

Fönster och foder: tvåluftsfönster med två spröjsar i varje båge, flera profiler

Innertak med taklist: porös träfiberskiva/treetex

Väggar (stomme och ytskikt): timmer, inga synliga förändringar mer än borttaget fönster mot söder.

Kulturhistoriska iakttagelser: Rummet har tidigare varit kök. Mot rum 114 kan man i taket se den gamla gatulängans takfall.

Smedjegatan 11, rum 117. Övan: Bilden visar dörren mot tamburen och till höger finns en öppning efter den rivna skorstenen mot rum 114.

Smedjegatan 11, rum 117. Övan: Rummets belysning sker från två hörnplacerade fönster.

Nedan: Mot rum 114 finns spår efter den äldsta gatulängans takfall.

Smedjegatan 11, rum 117. Köksspisens med kåpa av stålplåt.

Rum nr. 118

Golv: linoleum på breda brädor

Golvlister: låga med kantprofil

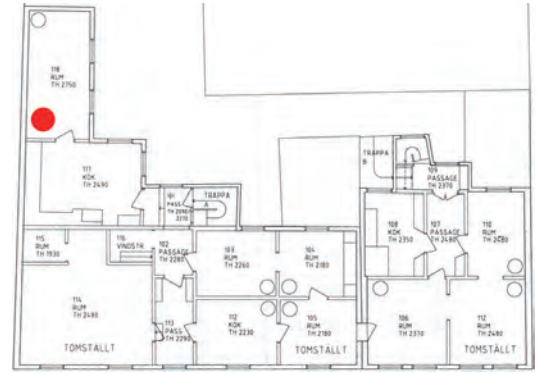
Dörrar och foder: tredelad spegeldörr, centrerad profil

Fönster och foder: tvåluftsfönster med två spröjsar i varje båg, flera profiler

Innertak med taklist: pappspänt samt omålade spontade brädor

Väggar (stomme och ytskikt): timmer

Kulturhistoriska iakttagelser: Igensatt dörr i norra väggen. Hörn-garderob

Smedjegatan 11, rum 117. Ovan: Rummet mot norr och den borttagna kakelugnen.

Nedan: Rummet mot söder med dörr mot rum 117.

Smedjegatan 11, rum 118. Rummet innan kakelugnen rivs.

Smedjegatan 13, gatufasaden. Borttagningen av byggnadens körport och inrättandet av butiksfasaden skedde omkring 1937.

Smedjegatan 13, exteriör

Den östra delen av träbebyggelsen består av en huvudlänga utefter Smedjegatan och mot bakgården finns flera mindre tillbyggnader. I vinkeln mot öster finns ett brygghus av sten.

Gatulängan är uppförd av timmer i två våningar. Fasaden är klädd men locklistpanel där locklisterna är försedda med en vulst i mitten. Locklistor av denna typ förekommer på en rad byggnader i Jönköping, bl a Slottskapellet, vars panel dateras till 1871. Hela panelen är handhyvlat och målad, senast i gul kulör. De bakre brädornas bredd varierar mellan 180 och 250 mm.

Fasaden mot gatan har tvåluftsfönster med två spröjsar i varje båge i övervåningen. Fönsterbågarna är vitmålade. Fönstren är försedda med profilerade foder, som målats vita. I bottenvåningen finns stora skyltfönster av trä som målats vita. Mellan två skyltfönster finns en äldre butiksdörr av trä som målats vit.

Hela fasaden mot gatan bedöms vara från omkring 1870, fränsett skyltfönstren och butiksdörren som är betydligt yngre.

Gårdsfasaderna är också klädda med locklistpanel, även om dess format varierar i någon mån. Flertalet fönster är snarlika de som sitter i gatufasaden.

Byggnaden har ett sadeltak på takstol belagt med tegelimiterande svart plåt. På byggnadens norra takfall finns två plåtinklädda skorstenar.

Smedjegatan 13, Bakgården. Ovan: här skymtar den hertigena gårdsfasaden med tillbyggnader från olika tider. Till höger: Till vänster leder en gång som tidigare utgjorde körporten.

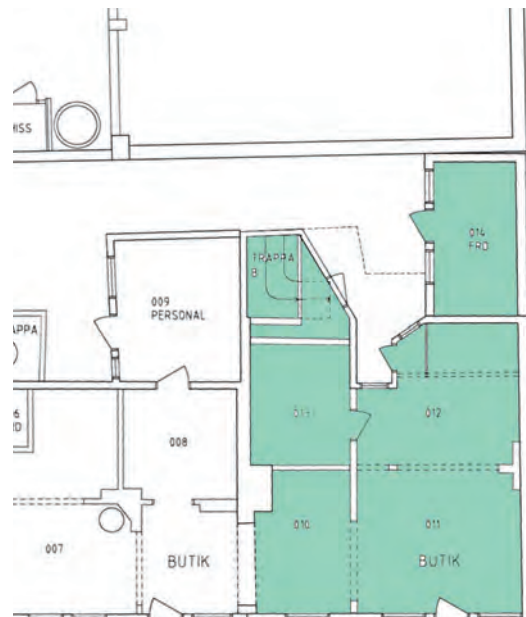

Smedjegatan 13, interiör

Bottenvåningen

Bottenvåningens rumsindelning har förändrats väsentligt genom åren. Från början löpte en körport genom byggnadens mitt och på varje sida om den låg rum. Väggen mellan rum 010 och 013 å ena sidan och 011 och 012 å den andra utgör körportens västra timmervägg. Körportens östra vägg är sedan länge demonterad och den stod nästan mitt i rumsfilen 011 och 012 i nord-sydlig riktning. Dess läge markeras genom den stålbalk som nu går i taket.

Genom bevarade spår kan man se att portgångens tak utgjordes av slät brädpanel, som var målad i grönbeige kulör när den byggdes igen. Portgångens västra vägg var klädd med stående slät panel som senast varit målad i samma kulör som väggen, grönbeige.

Smedjegatan 11, bottenvåningen, grönmarkerad.

Smedjegatan 13, bottenvåningen. Ovan: Butiksentrén från omkring 1937. Nedan: Här har den arkeologiska förundersökningen påbörjats med provschakt.

Smedjegatan 13, bottenvåningen. Den öppna planlösningen sedd från fastighetens östra del.

Smedjegatan 13, bottenvåningen. Den borttagna timmerväggen mot den östra grannfastigheten, ersatt med regelverk.

Smedjegatan 13, bottenvåningen. Ovan: Bilden visar den tidigare körportens tak med slät brädpanel. Till höger skymtar den stålbalk som ersatte körportens östra timmervägg. Till höger: Här kan man både se körportens brädtak, väggpanel och taklist.

Övervåningen

Rum nr. 106

Golv: smala spontade brädor

Golvlister: Höga profilerade i två delar

Dörrar och foder: pardörrar mot rum 112 öster, centrerad profil på foder, tredelad spegeldörr mot rum 107

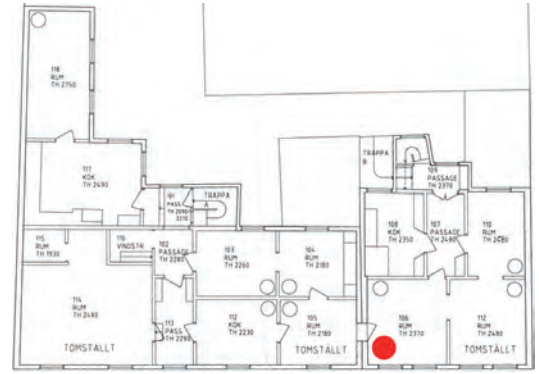
Fönster och foder: Tvåluftsfönster med profilerade foder med centrerad profil, underliggare med två fält

Innertak med taklist: pappspänt samt breda spontade brädor som senast målats i grå limfärg

Väggar (stomme och ytskikt): timmer

Kulturhistoriska iakttagelser: Dörren mot väster till nästa fastighet upptagen i sen tid, under tidigare dokumenterad rosa papperstapet finns blå stänktapet (NCS S 3020-B) med svarta, vita och rosa stänk. Nedre del grå (NCS S 6000-N) med svarta, vita och rosa stänk. Igensatt dörr har tidigare haft lägre öppning.

På timmerstommen fanns flera skikt av tapeter. Närmast tim-

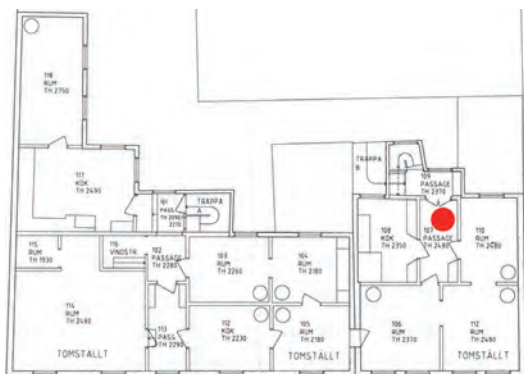
ret finns ett lager av papper som klistrats på timret. Väggytan har tidigare delats upp med en borttagen trälist i höjd med fönstrets underkant. Över listen finns en slätmålad (limfärg) yta i rosa kulör (NCS S 0530-Y80R) och under listen en yta med naiv marmorering i grått. Grundkulören är grå (NCS S 1002-B).

Nästa skikt består av ett lager av pappspänning med en tryckt tapet ytterst. Denna tapet har en grå bakgrund och röd blomdekor. Tapeten täcker hela väggytan. Bakom denna tapet finns en tryckt tapet i beige och blått och där under en schablonmålad pappers- tapet med vitaktig grund som försetts med växtmotiv med bruna kvistar och gröna blad.

Ytterst finns ett lager av pappspänning som målats vit.

Smedjegatan 13, rum 106: Överst: det äldsta väggskiktet. Till vänster: Det äldsta skiktet tas fram. Nedan: Detalj av den tryckta tapeten.

Rum nr. 107

Golv: smala spontade brädor

Golvlister: Höga profilerade i två delar utom en del mot rum 110 med hög sockel med kantprofil

Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar, foder med centrerad profil.

Glasad dörr mot trapphus

Fönster och foder: inga

Innertak med taklist: pappspänt, inget brädtak synligt

Väggar (stomme och ytskikt): timmer,

Kulturhistoriska iakttagelser: två dörrar har funnits mot söder varav en bevarad. Garderob av återanvända brädor varav en med schablondekormålning. På väggarna i den södra delen av rummet finns en tryckt blå tapet direkt på det vitlimmade timret. I den norra delen av rummet finns omålad lumpapp direkt på timret.

Smedjegatan 13, rum 107. Ovan: Rummet sett mot söder.

Nedan: Rummet sett mot tamburen i norr.

Till höger: Detalj av tryckt blå tapet.

Rum nr. 108

Golv: linoleum på smala spontade brädor

Golvlister: lägre med kantprofil

Dörrar och foder: tredelade spegeldörrar (en igensatt)

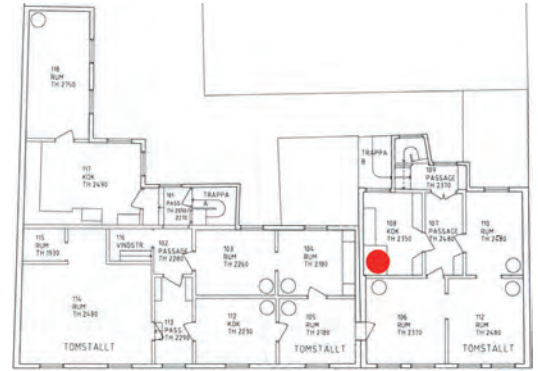
Fönster och foder: ett tvåluftsfönster med en spröjs, underliggare med två fält

Innertak med taklist: treetex

Väggar (stomme och ytskikt): timmer

Kulturhistoriska iakttagelser: Golvnivån har tidigare varit ca 2 dm lägre att döma av hål under borttagen spis. Där finns ett slitet brädgolv och spår efter en rökgång, inte spis/ugnskomplex. Låg profilerad golvsockel. Halvgamla skåp för skafferi mm (brädska klädda med masonite).

Väggarna har ursprungligen haft en schablonmålning (limfärg) på papper. Bakgrunden är ljusrosa och den stiliserade blomdekoren är röd.

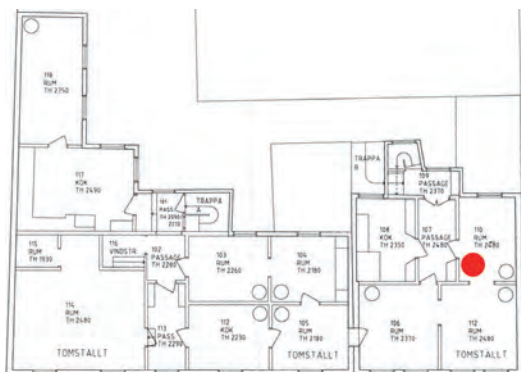

Smedjegatan 13, rum 108: Ovan: Köket efter att spisen demonterats.

Överst: Fönstret mot gården.

Till höger: Köksspisen var inför rivningen inklädd nedtill. Detta dölde en gjutjärnspis.

Nedan till höger: När spiskomplexet rivits upptäcktes att golvet tidigare legat på en lägre nivå och haft en hörnspis/kakelugn.

Rum nr. 110

Golv: spontade furubrädor, ca 15 cm

Golvlister: höga med kantprofil

Dörrar och foder: profilerade med centrerad profil

Fönster och foder: tvåluftstyp med en spröjs, profilerade

Innertak med taklist: pappspänning och omålade brädor

Väggar (stomme och ytskikt): timmer utom mot öster, håltagning mot väster. Den västra dörröppningen var tidigare mer förskjuten mot norr. Den norra väggen är klädd med stående brädor.

Kulturhistoriska iakttagelser: de två tre nedersta stockvarven betydligt kraftigare dimensioner, kanske gräns för påbyggnad.

Smedjegatan 13, rum 110. Ovan: Den rivna timmerväggen ersatt med regelverk. Pardörr mot rum 112.

Nedan: Fönstret hade kapats nedtill för att möjliggöra tillbyggnader mot gården.

Till höger: Den rivna skorstenen mot grannfastigheten.

Schablontapet i rum 112, nästa sida.

Rum nr. 112

Golv: spontade furubrädor, ca 15 cm

Golvlister: Höga profil. i två delar

Dörrar och foder: profilerade med centrerad profil

Fönster och foder: Tvåluftsfönster med profilerade foder med centrerad profil, underliggare med två fält

Innertak med taklist: endast pappspänt tak synligt

Väggar (stomme och ytskikt): timmer utom mot öster, regelverk med eternit och isolering

Kulturhistoriska iakttagelser: Golvet och golvlisterna tycks vara samtida, trol ca 1870. Foder gamla, men har demonterats när väggarnas pappspänning gjorts om. Målade skikt dokumenterade tidigare. Den norra väggen har ytterligare ett (igensatt) dörrhå. Dörröppning mot väster tidigare mindre och förskjuten mot norr. På denna igensättning finns bara pappspända skikt vilket medför att igensättningen gjorts ca 1870.

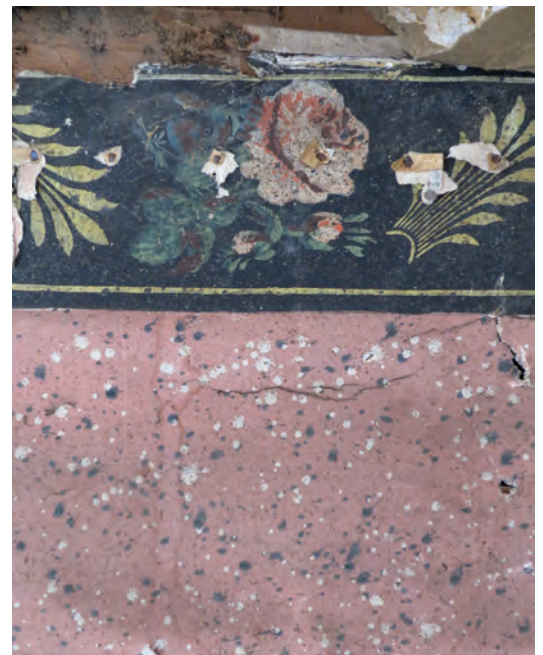
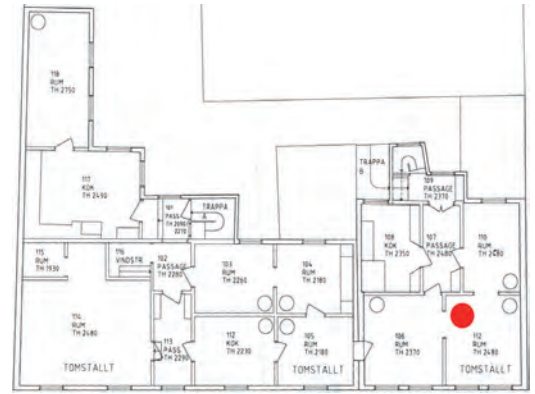
Väggarna är klädda med flera skikt av tapeter. Underst finns ett pappersskikt klistrat direkt på timret. Detta papper har spår efter en borttagen trälist (ca 37 mm bred) i höjd med fönstrets nedre kant. Över denna list finns en limfärgsmålad stänkmålning. Botten på denna är i en kraftig rosa kulör (NCS S 4030-Y80R) med stänk i vitt och svart. Nedanför listen finns en stänkmålning med grå bakgrund (NCS S 4000-N) och vita och mörkgrå stänk. Överst i anslutning till taket finns en bård i svart med blomstermotiv i flera kulörer.

Efter detta kommer ett pappersskikt med samma uppdelning

som det förra. Över listen finns en schablonmålning. Bottenfärgen är blekgul och de schablonmålade blomstermotiven är i rött och blågrönt. Det schablonmålade skiktet är målat på en till synes slätmålad rosa (NCS S 2020-Y90R) yta. Under listen finns ett yttre skikt med en slätmålad blå kulör. Under detta skikt finns en enkel marmorering (NCS S 3502-B).

Efter detta kommer ett skikt av medaljongtapet i röd kulör, vilken täcker hela väggen. Ytterst finns pappspänning som målats vit.

Smedjegatan 13, rum 112. Överst: Detalj av den äldsta väggdekoren.

Ovan: Detalj av den schablonmålade tapeten.

Nedan: Medaljongtapeten i röd kulör.

Till vänster: Det understa skiktet med stänkmålerier var mycket välbevarat under senare pappspänning.

Byggnadernas vindar

Båda byggnaderna har vindar. Den östra byggnadens takkonstruktion bär omfattande spår efter brand och troligen har dessa skador samband med den brand som drabbade fastigheten 1930. Då totalförstördes bebyggelsen närmast Östra Storgatan.

Vindarnas golv består av äldre brädor. Den del som vetter mot den västra grannfastigheten har en högre nivå än den övriga vinden. Här har bjälklaget höjts sekundärt.

Skorstensstockarna är bevarade och har putsad yta. Takbotten består av brädor lagda på lock.

På den västra vinden påträffades äldre tvåkupiga tegelpannor, vilket tyder på att åtminstone denna byggnad haft en sådan taktäckning. Där gränsen går mellan det västra gatuhusets byggnadskropp och gårdsflygeln uteden västra gränsen finns rester efter gatuhusets äldsta tak, vilket visar att gårdsflygeln är sekundär.

Den östra byggnadens gavelrösten är inte timrade utan består av liggande brädor, fränsett ett parti mot öster som har regelverk och eternitbeklänad. Här finns ett fönster upptaget, trots den risk för brandspridning som detta skulle kunna medföra.

Smedjegatan 11 och 13, vindar. Överst: En av trapporna upp till vinden.

Ovan: Det fönster mot den östra grannfastigheten, som omnämns i texten.

Nedan: På vinden till Smedjegatan 11 påträffades tvåkupiga tegelpannor.

Till höger: Takkonstruktionen till Smedjegatan 11 hade tydliga spår efter brand, troligen från 1930.

Bebyggelsehistorisk analys

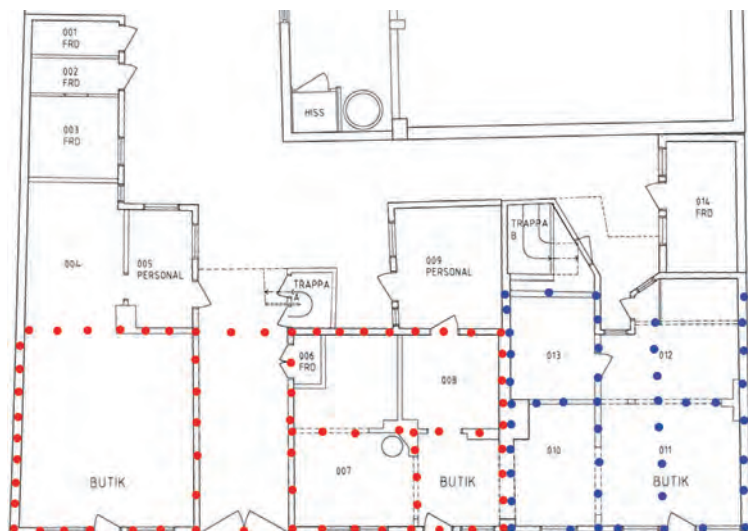
Genom den nu genomförda dokumentationen och byggnadsarkeologiska analysen kan man tillsammans med den dendrokronologiska undersökningen dra fler slutsatser om byggnadernas historia än vad som var möjligt vid undersökningen 2009.

Byggnadskroppar och -volym

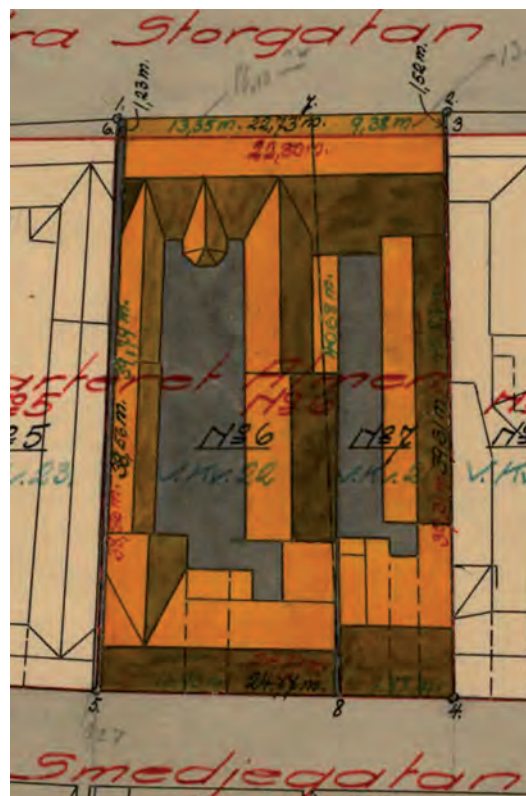
Bebyggelsen består i huvudsak av två byggnadskroppar: den västra och den östra utefter Smedjegatan.

Den västra gatulängan (Smedjegatan 11) skall enligt arkivuppgifter vara uppförd 1766 och kraftigt ombyggd omkring 1840. Den byggnadsarkeologiska undersökningen visar att byggnaden ursprungligen hade en bredd om knappt 7 meter, vilket var en vanlig bredd för timmerbyggandets modulsystem som begränsas av timmerstockarnas längd. Väster om körporten upptogs hela bottenvåningen av en rumsenhet med en dörr från körporten. Öster om körporten fanns två rum mot gatan och ytterligare rum mot gården. Rummet invid gatan och körporten hade en dörr mot körporten och rummet norr om detta hade troligtvis ett fönster mot körporten.

Om man går en trappa upp är det sannolikt att byggnaden byggts på och höjts i efterhand, kanske omkring 1840. Då fanns det fyra rum i den västra delen. I den östra delen tycks rumsindelningen varit den samma som i bottenvåningen - fyra rum - och över körporten fanns farstuutrymmen. Dessa farstuutrymmen är emellertid något smalare än körportens bredd.

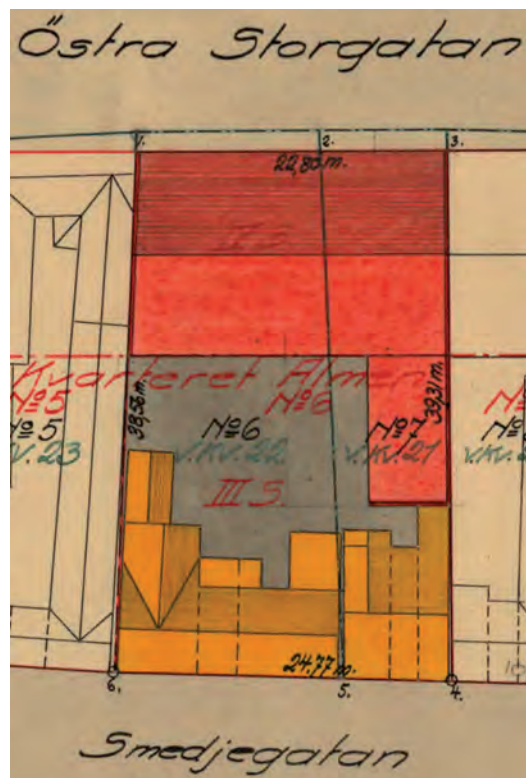

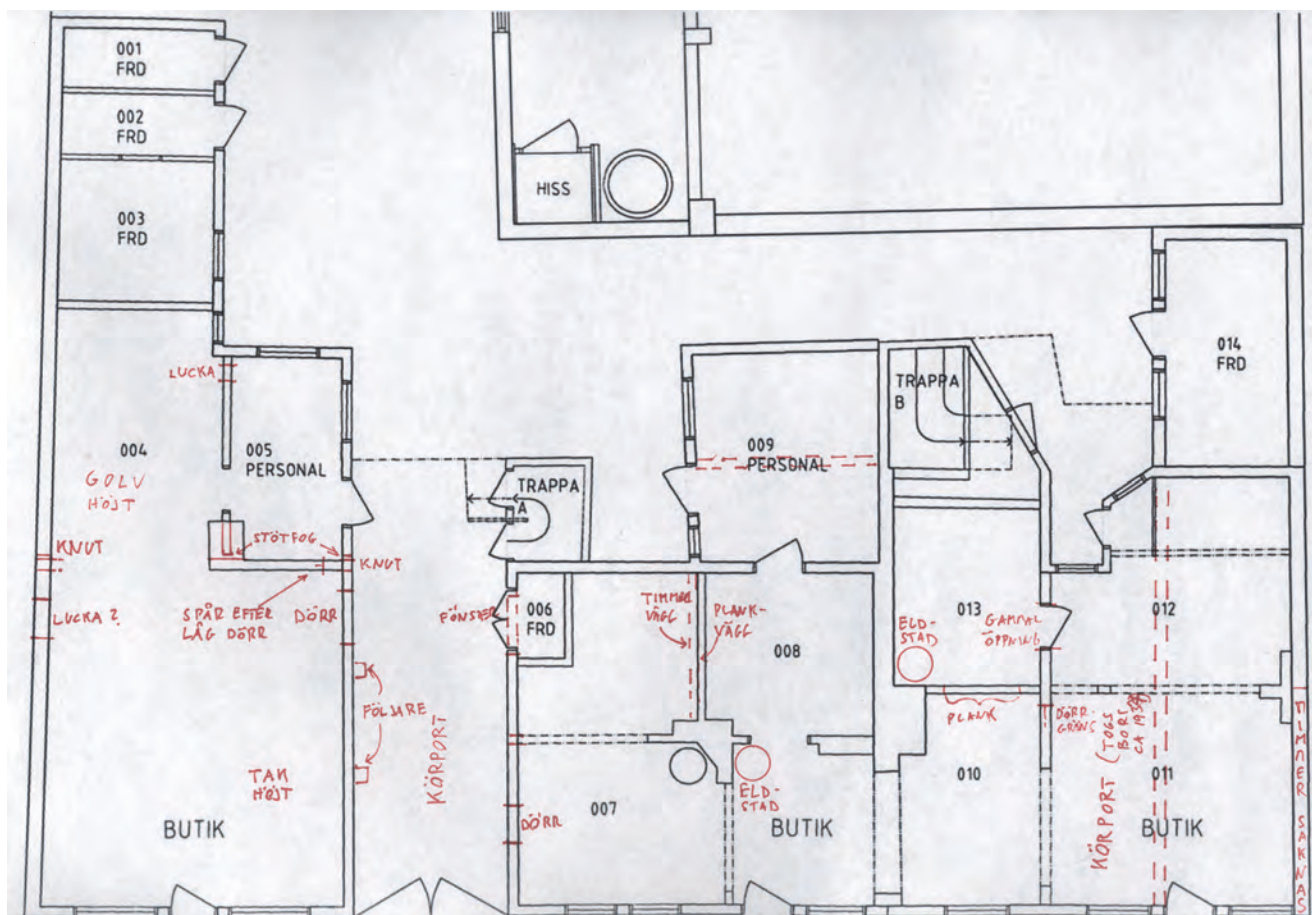
Planritning över den aktuella bebyggelsens nedre plan. Färgmarkeringarna visar den äldre utbredningen av Smedjegatan 11 (rött) respektive 13 (blått).

Ovan: Almen 6 år 1925. De streckade linjerna genom byggnaderna nedtill visar körportarna.

Nedan: Almen 6 år 1931. I den norra delen har träbebyggelsen ersatts av en stenbyggnad vid branden 1930. Längan utefter den västra tomtgränsen blev helt enkelt avkortad.

Planritning över bottenvåningarna till Smedjegatan 11 (den till vänster liggande 2/3) och Smedjegatan 13 (den till höger liggande 1/3). De röda kommentarerna preciserar byggnadsarkeologiska iakttagelser. De dendrokronologiska proven togs i bottenvåningens gatufasad.

Den dendrokronologiska analysen av byggnadens västra del kunde göras på endast ett av fyra prov. Dateringen visade att timmerstocken fällts i juni 1810, men inga arkivaliska uppgifter pekar på att ombyggnader skedde då.

Den dendrokronologiska analysen av byggnadens östra del kunde göras på de två prov som togs i gatufasadens bottenvåning. Dateringen visade att en timmerstock fällts 1809/1810 och en omkring 1600 (intervall 1590-1620 resp 1590-1600). Det är svårt att dra några slutsatser av dateringen omkring 1810 mer än att den stöder uppgifterna i brandförsäkringen. Den äldre dateringen visar att byggnaden delvis uppförts av återanvänt timmer. Provets groddår är omkring 1370, strax efter digerdöden och om fällningsåret är 1600 betyder detta att timret fällts före det att staden flyttades till Öster.

Sammanfattningsvis är det överraskande att flera prov har 1810 som fällningsår, eftersom det inte finns uppgifter om väsentliga ombyggnader av den västra byggnaden då och att det så entydigt sammanfaller så med grannhusets datering.

Den arkivaliska undersökningen anger att tillbyggnaderna mot gården skett under 1800-talets andra hälft och inget i den nu genomförda undersökningen motsäger detta.

Den östra gatulängan (Smedjegatan 13) skall enligt arkivuppgifter vara uppförd 1810 och kraftigt ombyggd på 1870-talet. Den byggnadsarkeologiska undersökningen tyder på att byggnaden ursprungligen hade ett djup om drygt 8 meter. På varje sida om körporten fanns i bottenvåningen två rum - ett mot gatan och ett mot gården på varje sida.

Övervåningen skiljer sig en del från bottenvåningen på grund av körporten. Rummen mot gården följer bottenvåningens upplägg med två större rum och ett mindre dem emellan, vilket motsvarar körportens bredd. Mot gatan ser det annorlunda ut. Där löper en timmervägg utefter körportens mitt så att två större rum bildas, jämfört med bottenvåningens.

Att det östra gatuhuset är djupare än det västra kan troligen ha två förklaringar. Dels var det en mindre, smalare tomt som tvingade ägaren till hårdare exploatering, dels är den östra 50 år yngre, vilket kan ha medfört ett nyare sätt att bygga med allmänt högre exploatering inom stadsdelen.

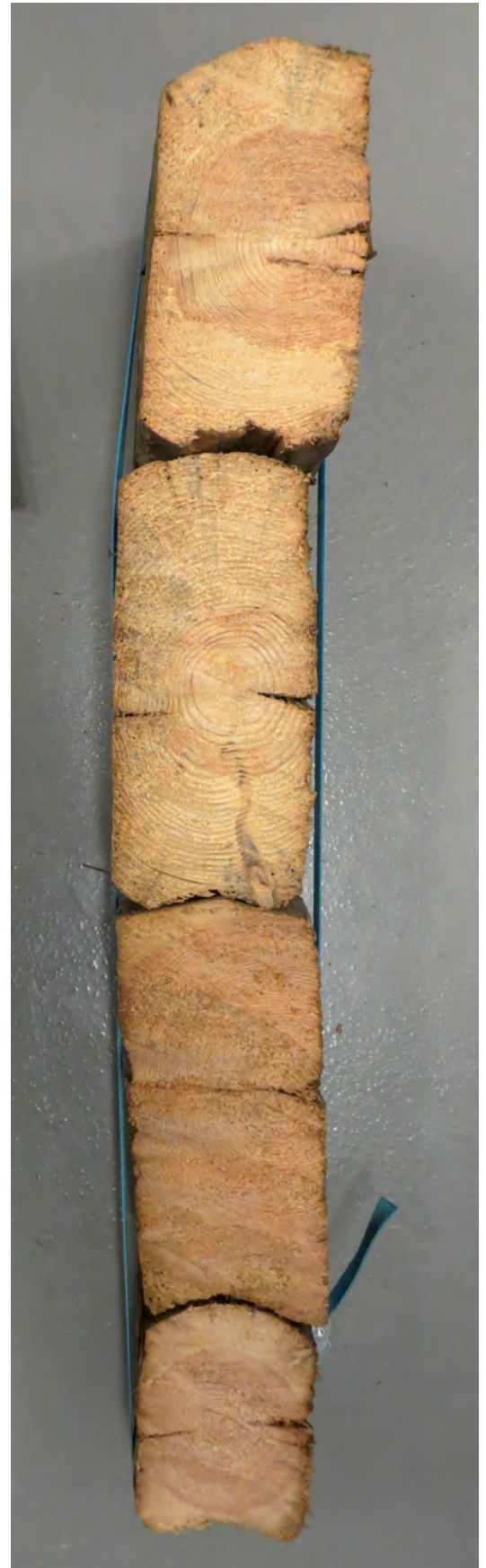
Den dendrokronologiska undersökningen omfattade tre prov, som alla kunde dateras. Två prov är från omkring 1810 vilket stöder den arkivaliska dateringen. Ett prov daterades med fällningsår vintern 1686/87 och tyder på att återanvänt timmer använts vid uppförandet. Alla prov var av furutimmer.

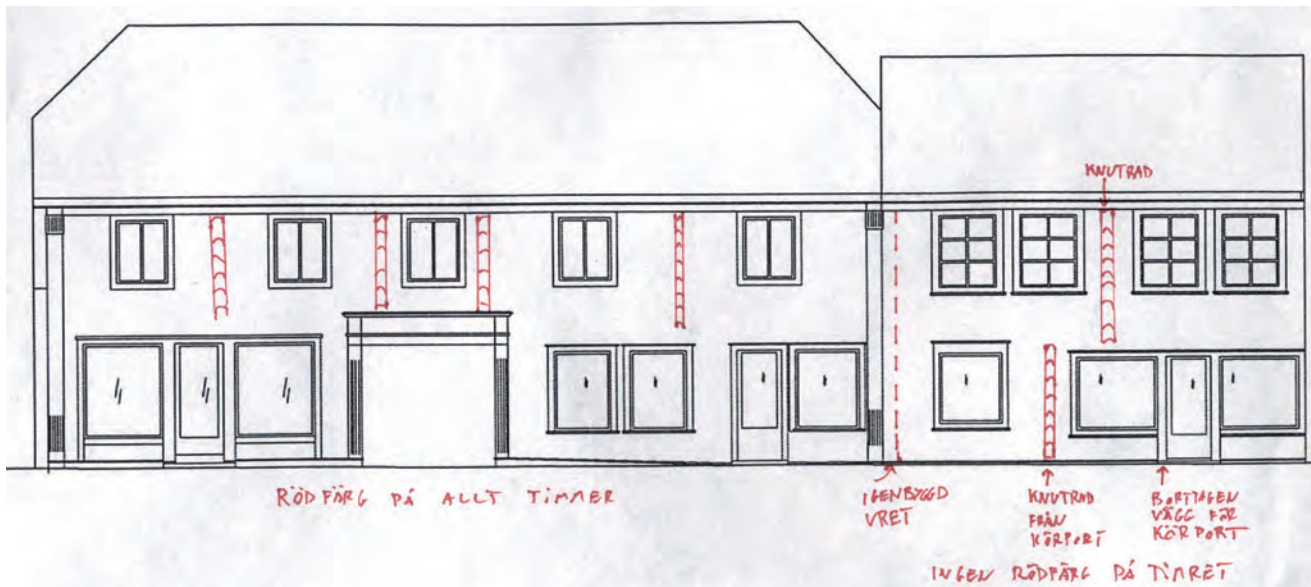
En väsentlig fråga är om denna östra byggnad byggdes på och höjdes på 1870-talet eller om ombyggnaden bara omfattade andra åtgärder. De äldsta tapetskikten på timret visar en färgsättning som hör empiren till, dvs tidigt 1800-tal, och detta tyder på att övervåningens rumsvolymer varit oförändrade. Någon påbyggnad vid 1870-talets ombyggnad torde alltså inte ha skett.

Ovan: Gatufasadens möte mellan Smedjegatan 11 (till vänster) och Smedjegatan 13 (till höger). Den västra (till höger) och den östra längans fasader. Här ses bland annat skillnaden beträffande bredd på locklister. Mellan stuprören har funnits en synlig lucka mellan husen som sedan täckts för.

Till höger: Utsågat snitt inför dendroanalysen.

Detaljanalys av gatufasadernas timmerstommar.

Ovan: Den panel som i dag finns på Slottskapellet tillkom 1871 och är snarlik den som påträffades på den östra längan, Smedjegatan 13.

Nedan: Dekorationsmålningen i rum 112 i den östra längan.

Fasadpanel m.m.

Det västra gatuhuset har en gatufasad med en panel bestående av breda bakre brädor och breda locklister. Dessa locklister har ett rektangulärt snitt med en flack, utdragen vulst i mitten. En snarlik modell av panel förekommer på Månseryds herrgård i Bankeryds socken. Panel på Månseryd har kunnat dateras till 1850-talet och skiljer sig således tidsmässigt inte väsentligt från den nu aktuella panelen från omkring 1840.

Det östra gatuhusets panel mot gatan är av en karakteristisk sort. Dess locklister har ett rektangulärts snitt fränsett en markerad vulst i mitten. Den förekommer på exempelvis Slottskapellet med en panel från 1871, på Apeln 9 (övre våningen) som dateras till 1860-talet, på Juvelen 1 som dateras till 1876-77 osv. Detta visar att fasaden till denna byggnad skapades vid ombyggnaden på 1870-talet. Detta gäller även fönstren med tillbehör.

Rumsiredning

Övervåningarnas väggbeklädnader har i hög grad varit möjlig att dokumentera och analysera. Särskilt intressant är den östra byggnadens handmålade tapeter, både eftersom de torde kunna dateras till just 1810 (om inte en påbyggnad skett på 1870-talet, se ovan) och eftersom de är så välbevarade.

Rum 112 längst åt öster hade kraftfull färgsättning med grå stänkmålning nederst, en trälist och över detta stänkmålning på blodröd botten. Väggen kröntes av en bård i svart med blomstermotiv.

I det intilliggande rummet (nr 106) fanns ytterligare väggmålnerier från 1810. Här var bröstningen nedtill gråmarmorerad och den övre delen i rosa. Båda färgsättningarna är kraftfulla och kan associeras med empirens smak för fylliga kulörer.

Målerier och senare tapet i rum 106.

Körportens ytskikt

I samband med demonteringen av körporten vid Smedjegatan 11 gjordes en del intressanta iakttagelser. Inför arbetena var körporten klädd med samma paneltyp som finns på gatufasaden, vilken daterats till omkring 1840. I taket fanns en slät panel.

Detalj av körportens timmer med gul färgyta. Möjligen visar bilden också en inristning: "18...".

När vägghpanelen i körporten rivits framkom stommens timmer och detta var målat med en gul slamfärg eller limfärg. Detta skiljer sig från gatufasadens timmer som var rödmålat inför panelning. Det finns då två alternativ: panelen på fasaden och i körporten har tillkommit samtidigt, men fasaden har då varit rödmålad och körporten gul. Kanke var det inte bara körporten som var gul utan

Ovan: Körporten inför demonteringen med brädpanel på väggar och i tak.

hela gårdsfasaden. Alternativt har panelen först tillkommit på fasaden och då täckt över en rödfärgad timmerstomme. Efter detta har körporten målats gul och först därefter försetts med panel. I så fall har fasadpanelen och körportspanelen tillkommit vid olika tillfällen.

Sammanfattning

Föreliggande dokumentation har gjort det möjligt att analysera träbyggnaderna från byggnadsarkeologisk synpunkt. Undersökningen har visat att de två gatuhusen utefter Smedjegatan (nr 11 och 13) i huvudsak fått sin nuvarande gestaltning under 1800-talet.

Smedjegatan 11 (det västra huset) byggdes om på 1840-talet och fasadpanel, körportsportal och hörnpilastrar är från denna tid. Invändiga ombyggnader för att åstadkomma större volymer i butikslokalen längst i väster har medfört att både mellanbjälklaget och vindsbjälklaget höjts i denna del av byggnaden, dock utan att exteriören påverkats. Dessa förändringar har troligen skett omkring 1900 och då har även fönstrens bågar och foder bytts ut mot nya.

Smedjegatan 13, det östra huset, har en i allt väsentligt bevarad gatufasad från 1870-talet om man bortser från butiksfasaden. Byggnaden är emellertid äldre än så. Den uppfördes omkring 1810 och rumsindelningarna är i sina huvuddrag bevarade. Visserligen har körporten tagits bort och lagts till butikslokalerna, men övervåningens struktur är välbevarad. Till detta bidrar även övervåningens äldre målnings- och tapetlager som framkommit vid undersökningen. Dessa ger en god bild av hur rumsmiljöerna varit gestaltade främst under 1800-talet.

1810-talets rum i övervåningen präglas av handmålade dekorationer. Här har man kombinerat slätmålade, stänkta och marmorerade ytor och olika kulörer för att skapa en för den tiden modern färgsättning. Målerierna är utförda i limfärg och har ofta kraftiga kulörer.

Den dendrokronologiska undersökningen bekräftade redan kända uppgifter om det östra husets tillkomst, men ger mer svårtolkade dateringar beträffande det västra. Analysen visar att återanvänt timmer använts och detta överraskar inte. Att delar av timret troligen härrör från en tid när staden ännu inte etablerats på det som i dag är känt som Öster, dvs 1610-talet, är däremot förvånande och intressant.

Parallellt med föreliggande dokumentation har det genomförts arkeologiska insatser som dokumenterat kulturlagren under byggnaderna, efter att de rivits. Resultaten från dessa utgrävningar är ännu inte analyserade. Preliminärt kan man konstatera att de två körportarna som funnits i de aktuella byggnaderna föregåtts av körportar även i de byggnader som föregått de befintliga. Det tycks vara så att både de befintliga och de i kulturlagren identifierade körportarna har haft samma lägen. Den fortsatta arkeologiska analysen kan förhoppningsvis ge en ännu klarare bild av fastighetens historia

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:.....161/13
 Fastighetsägare:.....Fastighets AB Eric Ekblad
 Rapportansvarig:.....Anders Franzén
 Län:.....Jönköpings län
 Kommun:.....Jönköpings kommun
 Socken/stad:.....Jönköping
 Fastighetsbeteckning:.....Almen 6
 Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

- Ekre, Ninni (2013). *Kv Almen, Smedjegatan 11-13, färgundersökning, exteriör*. Jönköpings läns museum, konserveringsrapport 2013:24.
- Franzén, Anders (1992). Månseryds gård, Bankeryds socken, restaurering av huvudbyggnad. Jönköpings läns museum, slutrapport dnr 9/92.
- Franzén, Anders (1998). *Apeln 9, restaurering av byggnaderna på Apeln 9, antikvarisk kontroll*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 1998:22.
- Karlson, Bo E (2009). *Kvarteret Almen nr 6, Östra Storgatan 16-18 och Smedjegatan 11-13 i Jönköping, underlag för byggnadsantikvarisk förundersökning*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2009:86.
- Nordman, Ann-Marie (2013). *Kvarteret Almen 6. Arkeologisk förundersökning inom fornlämning 50, med anledning av om- och nybyggnation, Jönköpings stad och kommun*, Jönköpings län. Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2013:31.
- Sörensen, Mattias (2005). *Slottskapellet, kulturhistorisk karakterisering och bedömning*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2005:41.

Arkiv

Jönköpings läns museum: topografiska arkivet, fotoarkivet.

LUND UNIVERSITY

 DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
 KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
 HANS LINDERSON

28 mars 2014

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2014:32
Hans Linderson
DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV BYGGNADERNA PÅ KV. ALMEN 6,
SMEDJEGATAN 11 OCH 13 I JÖNKÖPING

Uppdragsgivare: Fastighets AB, Att. Eric Ekblad, Box 2232, 550 02 Jönköping Organisationsnummer 556012-3688

Område: Jönköping **Prov nr:** 61804-812 **Antal sågprov:** 9 varav 13 debiteras

Dendrokronologiskt objekt: Väggvirke lägsta nummer på respektive vägg är nederst provtaget

Resultat:

Dendro-Id	Prov nr, Smedjegatan 11 eller 13 V=väst, Ö=öst	Träd- slag	Antal år; (antal radier annat än 2)	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering av yttersta års- ring i provet	Beräknat Fällningsår V=Vinter- halvår
61804	1, 11 v	Tall	68+ew	Sp 47, W	1809+ew	Juni 1810
61805	2, 11 v	Tall	126	Sp 44, ej W	Ej datering	-
61826	3, 11 v	Tall	41	Sp 31, W	Ej datering	-
61807	4, 11 v	Tall	59	Sp 39, ej W	Ej datering	-
61808	5, 11 ö	Tall	119	Sp 48, W	1809	V 1809/10
61809	6, 11 ö	Tall	212	Sp 72, nära W	1590	1605 ± 15
61810	7:13 v	Tall	311	Sp 104, W	1686	V 1686/87
61811	8:13 v	Tall	59	Sp 34, W	1810-llw	Juli-aug 1810
61812	9:13 v	Tall	94	Sp 43 nära W	1809	1810 ± 1

Kommentarer till den dendrokronologiska analysen

Smedjegatan 11 och 13

Undersökningen berör virke som daterar den aktuella byggnaden men även virke som har återanvänts från andra äldre byggnader. Båda byggnaderna har virke som är avverkat **sommaren 1810**, vilket är de yngsta dateringarna i byggnaderna. Ett eller två timmerstycken är avverkade **vinterhalvåret 1809/10**.

Återanvänt virke, prov 6 och 7

Minst två timmerstycken har mycket högre ålder än ovan nämnda men med vitt skilda dateringar, vilket visar att skilda konstruktioner har återanvänts. Prov 6 har försiktigtvis daterats till år 1590-1620, mest sannolikt är virket avverkat år **1590-1600**. Prov 6 och 7, är de enda som kan korsdateras med varandra. Bådas innersta årsring är bildad på 1370-talet och dateras bäst med spånen på den gamla boden i Ingatorp. Prov 5 är sannolikt ett återanvänt timmer.

Det är en ovanlig sammansättning på virket i de båda byggnaderna, trots att de bör vara uppförda samtidigt så daterar endast det virke som inte ursprungligen är avsett för byggnaderna varandra. De övriga förefaller vara hämtade från vitt skilda ståndorter i Vätterns södra dräneringsområde.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

Beskrivning av tabellen ovan

”Dendroidentitetsnummer”, är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

”Antal år”, årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med ”+n”.

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen ”ew” eller ”lw” dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommарved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Detta indikerar att virket är avverkat på sommaren.

”splint, vankant, bark” indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns).

”nära vankant” uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten (”ej sp”) anges en så kallad ”efterdatering” (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten.

”Datering av yttersta årsring i provet”, är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges ”ej datering”. Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

”Beräknat fällningsår” här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns.

Analyskostnad:

Objektskostnad	4000:-
Provkostnad (9 * 600 kr)	5400:-

Belopp att betala (exklusive moms):**9400:-**

Om kompletterande prover insänds för analys inom ett år, debiteras endast provkostnaden.

Faktura framställs senare av Lunds Universitet.

Mätresultaten kommer att bevaras på laboratoriet och utnyttjas i universitetets forskning.

Proverna kommer att ingå i RAÄ´s arkiv och förvaltas av laboratoriet.

Rapporter och andra skrifter angående de dendrokronologiska resultaten tas tacksamt emot.

Med hälsning och önskan om fortsatt samarbete.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare

Lunds Universitet

Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

E-post: Hans.Linderson@geol.lu.se

Tel: 046-2227891 (mobil)

I de riktigt gamla trähuskvarteren kring Smedjegatan i Jönköping ligger fastigheten Almen 6. I samband med upprustningen av fastighetens bebyggelse konstaterade man att träbyggnadernas stommar var så skadade att man tvingades demontera dessa för att senare kunna uppföra en rekonstruktion och då i så hög grad som möjligt återanvända de äldre ytskikten. Föreliggande rapport presenterar resultaten av den byggnadsarkeologiska och dendrokronologiska undersökning som gjordes vinterhalvåret 2013/14.